

Dwa oblicza prawa do dostępności cyfrowej

dr hab. Przemysław Polański¹

W niniejszym artykule przedstawione zostanie pojęcie dostępności cyfrowej z obydwu perspektyw, tj. prawa autorskiego oraz prawa dotyczącego dostępności cyfrowej². Z jednej strony nastąpi przybliżenie norm prawnych składających się na prawo autorskie dotyczące dozwolonego użytku utworów przez osoby z niepełnosprawnościami. Z drugiej strony przybliżony zostanie techniczny standard WCAG 2.1 jako fundament prawa do dostępności cyfrowej stron internetowych i aplikacji mobilnych administracji publicznej.

Uwagi wstępne

Od niedawna w polskim porządku prawnym mamy do czynienia z nowym prawem – prawem do dostępności cyfrowej. Zagadnienie dostępności cyfrowej nie jest jeszcze powszechnie znane, nie ma także jak dotąd praktyki orzeczniczej, która ułatwiłaby praktykom skuteczne egzekwowanie prawa w tym zakresie. Na kwestie dostępności cyfrowej można patrzeć z dwóch perspektyw: prawa dostępu do treści chronionych prawem autorskim w związku z dozwolonym użytkowaniem dla osób niepełnosprawnych³, jak też dostępem do treści cyfrowych niepodlegających ochronie prawnoautorskiej, ale rozpowszechnianych na stronach internetowych (w aplikacjach mobilnych) podmiotów sektora finansów publicznych⁴.

Problematyka dostępności cyfrowej staje się coraz istotniejsza dla coraz większych grup społecznych w Polsce i UE. Z jednej strony, wiąże się to ściśle z rosnącą rolą Internetu jako podstawowego medium społeczeństwa informacyjnego, a z drugiej strony, z wyzwaniem związanym ze starzeniem się społeczeństw i towarzyszącym temu zjawisku kwestii powiększania się grona osób nie w pełni sprawnych. Dziś do grona osób z niepełnosprawnością nie tylko zalicza się osoby niewidzące czy głuche, ale także osoby niedowidzące, osoby z przejściową niepełnosprawnością wynikającą np. ze złamania kończyn czy osoby działające pod wpływem bardzo silnego stresu i w związku z tym niemogące znaleźć podstawowych informacji na stronach internetowych szpitali.

Dozwolony użytek na rzecz osób z niepełnosprawnościami w prawie autorskim

Od wielu lat są podejmowane wysiłki na arenie międzynarodowej mające na celu ułatwienie korzystania z utworów chronionych prawem autorskim przez osoby z niepełnosprawnościami. Wskazać należy przede wszystkim Traktat z Marakeszu z 2014 r. o ułatwieniu dostępu do opublikowanych utworów, a także na Konwencję ONZ o prawach osób niepełnosprawnych⁵. Na poziomie prawa unijnego mamy także

do czynienia z instrumentami prawnymi, takimi jak rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2017/1563 w sprawie transgranicznej wymiany między Unią a państwami trzecimi kopii w dostępnych formatach określonych utworów i innych przedmiotów chronionych prawem autorskim i prawami pokrewnymi z korzyścią dla osób niewidomych, osób słabowidzących lub osób z niepełnosprawnościami uniemożliwiającymi zapoznawanie się z drukiem⁶ czy dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2017/1564 w sprawie niektórych dozwolonych sposobów korzystania z określonych utworów i innych przedmiotów chronionych prawem autorskim i prawami pokrewnymi z korzyścią dla osób niewidomych, osób słabowidzących lub osób z niepełnosprawnościami uniemożliwiającymi zapoznawanie się z drukiem oraz w sprawie zmiany dyrektywy 2001/29/WE w sprawie harmonizacji niektórych aspektów praw autorskich i pokrewnych w społeczeństwie informacyjnym⁷, których celem jest zwiększenie dostępności książek i innych materiałów drukowanych w dostępnych formatach oraz poprawienie obiegu tych utworów na rynku wewnętrznym. Do dostępnych formatów należą na przykład: druk alfabetem Braille'a, duży druk, dostosowane książki elektroniczne i książki mówione oraz nadania radiowe⁸.

¹ Profesor Akademii Leona Koźmińskiego w Warszawie. ORCID: 0000-0001-9708-5335.

² Niniejsze badania są finansowane w ramach grantu NCN Nr 2016/22/E/HS5/00434 pt. Model udostępniania treści w Internecie osobom z niepełnosprawnościami zgodnie z obowiązującym prawem krajowym i międzynarodowym oraz zasadami WCAG 2.0. Artykuł stanowi rozwinięcie prezentacji pt. Prawo do dostępności cyfrowej a dozwolony użytek na rzecz beneficjentów, zaprezentowanej podczas konferencji online: Ile IP w IT? Cyfrowe aspekty własności intelektualnej, 15.10.2020 r.

³ Por. H. Markiewicz, P. Polański, Dostępność w świetle prawa międzynarodowego. Uwarunkowania rozwoju jednolitego rynku cyfrowego, [w:] I. Kraśnicka (red.), Prawo międzynarodowe. Teoria i praktyka, Warszawa 2019, s. 325; H. Markiewicz, Niepełnosprawność w społeczeństwie informacyjnym w świetle dalszej harmonizacji wspólnotowego prawa autorskiego, MoP 2019, Nr 1, s. 41–49.

⁴ P. Polański, Obowiązek zapewnienia dostępności treści stron internetowych osobom niedowidzącym, MoP 2016, Nr 24, s. 1109 i n.

⁵ Konwencja o prawach osób niepełnosprawnych, sporządzona w Nowym Jorku 13.12.2006 r. (Dz.U. z 2012 r. poz. 1169), art. 9 *in fine*.

⁶ Dz.Urz. UE L Nr 242, s. 1.

⁷ Dz.Urz. UE L Nr 242, s. 6; dalej jako: dyrektywa 2017/1564.

⁸ Motyw 3 i 6 dyrektywy 2017/1564.

W Polsce od długiego już czasu funkcjonowała instytucja dozwolonego użytku na rzecz osób z niepełnosprawnościami. Wskazać należy przede wszystkim na art. 33¹ ustawy z 4.2.1994 r. o prawie autorskim i prawach pokrewnych⁹, zgodnie z którym wolno korzystać z już rozpowszechnionych utworów dla dobra osób niepełnosprawnych, jeżeli to korzystanie odnosi się bezpośrednio do ich upośledzenia, nie ma zarobkowego charakteru i jest podejmowane w rozmiarze wynikającym z natury upośledzenia.

Od 29.12.2018 r. wprowadzono do polskiego systemu prawnego rozwinięcie powyższej konstrukcji, implementując do rodzimego porządku prawnego rozwiązania przewidziane w dyrektywie 2017/1564¹⁰. Przede wszystkim dodano nowy oddział 3a do ww. ustawy dotyczący dozwolonego użytku na rzecz tzw. beneficjentów. Warto zwrócić uwagę na fakt, że obok pojęcia osób niepełnosprawnych pojawiło się nowe pojęcie beneficjentów, któremu prawodawca nadał określone znaczenie w słowniku ustawowym. Beneficjentem jest, zgodnie z art. 6 pkt 18 PrAutU, niezależnie od jakichkolwiek innych dysfunkcji, osoba:

- „a) niewidoma lub
- b) z dysfunkcją narządu wzroku niepoddającą się korekcji (...), lub
- c) z ograniczoną zdolnością postrzegania lub czytania (...), lub
- d) która ze względu na inną dysfunkcję fizyczną nie jest w stanie trzymać książki lub posługiwać się nią lub też skupić wzroku lub poruszać oczami w stopniu umożliwiającym normalne czytanie”.

Powyższa definicja koncentruje się więc na osobach niewidomych oraz niedowidzących i ta kategoria osób niepełnosprawnych stanowić będzie główną grupę beneficjentów omawianej regulacji. Niemniej należy zwrócić uwagę na dwie pozostałe grupy beneficjentów, które interpretowane zbyt szeroko mogłyby doprowadzić do istotnego rozszerzenia kategorii podmiotów upoważnionych do dokonywania reprodukcji bez zgody podmiotów wyłącznie uprawnionych.

Tak rozumiany beneficjent (osoba z niepełnosprawnościami) lub osoba działająca w jego imieniu może bowiem zwielokrotnić utwory w celu wykonania kopii utworów w dostępnych formatach (art. 35a ust. 1 PrAutU). Dla uzyskania statusu beneficjenta przepisy wymagają jedynie oświadczenia w formie pisemnej lub dokumentowej, przedłożenia zaświadczenia lekarskiego, orzeczenia o niepełnosprawności albo orzeczenia o stopniu niepełnosprawności. Jednocześnie rozwiązania przyjęte w polskiej implementacji przewidują brak systemu rekompensat dla podmiotów wyłącznie uprawnionych.

Kluczowym pojęciem staje się, tym samym, pojęcie kopii utworu w dostępnym formacie. Zgodnie z definicją ustawową jest to kopia utworu powstała w wyniku działania niezbędnego w celu zapewnienia beneficjentowi równie skutecznego

i wygodnego dostępu do utworu jak ten, z którego korzysta osoba bez dysfunkcji, jak też kopia tejrzej kopii. Przykładowo, konwersja e-booka do formatu Daisy, który ułatwia beneficjentom absorpcję treści elektronicznych książek jest kopią utworu w dostępnym formacie. Także OCR-yzacja skanu do wersji tekstowej stanowi przykład wytworzenia kopii utworu w dostępnym formacie.

Omawiając zagadnienie kopii utworów w dostępnych formatach, należy zwrócić uwagę na cel dyrektywy 2017/1564. Zgodnie z motywem 8 tejrzej dyrektywy „należy (...) ograniczyć prawo do zwielokrotniania utworu, tak aby umożliwić wszelkie działania, które są niezbędne w celu dokonania zmian lub przekształcenia lub dostosowania utworu lub innego przedmiotu objętego ochroną w taki sposób, aby umożliwić wyprodukowanie kopii utworu w dostępnym formacie umożliwiającym beneficjentom dostęp do tego utworu lub innego przedmiotu objętego ochroną. Obejmuje to zapewnienie rozwiązań niezbędnych do przeszukiwania informacji w kopii w dostępnym formacie”. Oznacza to dopuszczalność konwersji nieprzeszukiwalnych skanów utworów do postaci tekstowej, np. skan książki do formatu MS Word, nie każda bowiem postać cyfrowa utworu jest dostępna, tj. możliwa do odczytu np. przez oprogramowanie asystujące dla osób z niepełnosprawnością wzroku. Innym przykładem będzie konwersja tradycyjnej książki do postaci audiobooka.

Do polskiego systemu prawa autorskiego wprowadzono także definicję „upoważnionego podmiotu”. Upoważniony podmiot został ustawowo umocowany zarówno do zwielokrotniania utworów w celu wykonania kopii utworów w dostępnych formatach, jak i do rozpowszechniania kopii utworów w dostępnych formatach, sporządzonych samodzielnie lub otrzymanych od innego upoważnionego podmiotu, wśród beneficjentów oraz upoważnionych podmiotów.

Zgodnie z definicją wprowadzoną do słownika pojęć „upoważnionym podmiotem” jest jednostka sektora finansów publicznych, instytucja oświatowa, uczelnia lub niedziałająca w celu osiągnięcia zysku organizacja prowadząca działalność pożytku publicznego, która w ramach swoich statutowych zadań prowadzi działania na rzecz beneficjentów w zakresie edukacji, szkoleń, czytania adaptacyjnego lub dostępu do informacji. Oprócz więc jednostek sektora finansów publicznych, podmiotami, które mogą kopiować oraz rozpowszechniać utwory w dostępnych formatach na rzecz osób z nie-

⁹ T.j. Dz.U. z 2019 r. poz. 1231 ze zm.; dalej jako: PrAutU.

¹⁰ Zgodnie z art. 33¹ ust. 2 PrAutU. Korzystanie, o którym mowa w ust. 1, polegające na zwielokrotnianiu utworów wyrażonych słowem pisanym, symbolami matematycznymi, znakami graficznymi lub notacją oraz związanych z nimi utworów plastycznych lub fotograficznych, udostępnionych publicznie w jakikolwiek sposób, oraz rozpowszechnianiu tych utworów, na rzecz beneficjentów, odbywa się na zasadach określonych w oddziale 3a pt. Ewolucja dozwolonego użytku dla dobra osób niepełnosprawnych (beneficjentów) tej ustawy.

pełnosprawnościami, mogą być także fundacje non profit działające na rzecz beneficjentów.

Na tak rozumiane podmioty upoważnione zostały nałożone obowiązki. Dotyczą one przede wszystkim utrwalenia przebiegu zwielokrotniania oraz zniechęcania do niedozwolonego zwielokrotniania i rozpowszechniania, a także obowiązki informacyjne (tj. wykaz przetwarzanych utworów, wykaz innych podmiotów upoważnionych, z którymi kooperuje dany podmiot), w tym obowiązek informowania beneficjentów na żądanie w zakresie przewidzianym w przepisach ustawowych.

Należy zauważyć, że realizacja powyższych obowiązków może nastęrczać wiele trudności praktycznych. W zakresie utrwalania przebiegu zwielokrotniania nie jest bowiem jasne, czy należy nagrywać np. proces konwersji skanów do wersji przeszukiwalnych w postaci video, wraz z pracami redakcyjnymi nad zdigitalizowanym tekstem (tj. poprawianiem błędów związanych z tzw. OCR-yzacją tekstu), co może wymagać wielogodzinnych nagrań, czy też wystarczy jedynie wykonać tzw. zrzuty z ekranu dokumentujące proces zwielokrotniania, albo wręcz prowadzić jedynie rejestr przekonwertowanych utworów obejmujący podstawowe dane dotyczące procesu reprodukcji na rzecz beneficjentów, np. datę i miejsce sporządzenia kopii oraz imię i nazwisko osoby dokonującej konwersji.

Nie jest także jasne, w jaki sposób podmioty upoważnione miałyby zniechęcać do niedozwolonego zwielokrotniania i rozpowszechniania. Przykładowo, czy oznacza to obowiązek umieszczania znaków wodnych na kopiach utworów w dostępnym formacie, czy też wystarczy umieszczenie stosownych informacji na witrynie internetowej upoważnionego podmiotu.

Co istotniejsze, przepisy ustawowe nie określają skutków prawnych niedochowania powyższych obowiązków. W szczególności, nie jest jasne, czy brak utrwalenia procesu zwielokrotniania powoduje naruszenie prawa autorskiego przez podmiot upoważniony i jakie rodzi to konsekwencje dla beneficjentów, którzy będą korzystać z tak wytworzonych kopii utworów w dostępnych formatach.

Podsumowując, prawo autorskie dostrzega wagę ograniczenia prawa do zwielokrotniania utworów na rzecz osób z niepełnosprawnościami. Jednocześnie, prawo autorskie rozumie dostępność w dość specyficzny sposób, koncentrując się na pojęciu kopii utworu w dostępnym formacie. Ów dostępny format to postać cyfrowa utworu, która ułatwia zapoznanie się z treścią utworu przez beneficjentów rozumianych przede wszystkim jako osoby niewidzące lub niedowidzące, względnie osoby upośledzone w inny sposób utrudniający absorpcję treści. Tym samym dostępna kopia utworu w rozumieniu prawa autorskiego to reprodukcja treści utworu w formacie nadającym się do absorpcji z wykorzystaniem zmysłów innych niż wzrok, np. dzięki technologii audio-

booków oraz łatwiejszych do odczytu formatów e-booków, takich jak format Daisy.

Prawo do dostępności cyfrowej – drugie oblicze dostępności

Z perspektywy omawianego zagadnienia oczywiste jest, że prawo autorskie koncentruje się na zapewnieniu dostępności do utworów. Jednak powstaje pytanie, co z wytworami ludzkiej działalności, które nie są chronione prawem autorskim. Wyłączenia w tym zakresie przewiduje już konwencja berneńska, a w ślad z nią rodzima ustawa o prawie autorskim i prawach pokrewnych, która wyłącza spod zakresu zastosowania przepisów ustawowych m.in. dokumenty urzędowe czy akty normatywne (art. 4 PrAutU).

Zapewnieniem dostępności cyfrowej w tym zakresie zajmuje się ustawa z 4.4.2019 r. o dostępności cyfrowej stron internetowych i aplikacji mobilnych podmiotów publicznych¹¹, która stanowi nową gałąź prawa nowych technologii i uzupełnia ona – przynajmniej w pewnym zakresie – kwestię dostępu do treści niepodlegających ochronie prawnoautorskiej. Ustawa ta stanowi implementację dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2016/2102 z 26.10.2016 r. w sprawie dostępności stron internetowych i mobilnych aplikacji organów sektora publicznego¹². Warto zwrócić uwagę na to, jak przepisy tejże dyrektywy ujmują kwestię dostępności cyfrowej: „W ramach niniejszej dyrektywy dostępność należy rozumieć jako zasady i techniki, jakie powinno się stosować przy projektowaniu, tworzeniu, utrzymywaniu i aktualizowaniu stron internetowych oraz aplikacji mobilnych, tak by były bardziej dostępne dla użytkowników, szczególnie dla osób niepełnosprawnych”¹³.

Po pierwsze, dostępność cyfrowa w rozumieniu ustawy o dostępności cyfrowej oraz dyrektywy 2016/2102 ograniczona jest do stron internetowych oraz aplikacji mobilnych. O ile więc prawo autorskie koncentruje się na formatach alternatywnych dla utworów, tj. przede wszystkim dla książek, o tyle ustawa o dostępności koncentruje się na zasobach cyfrowych organów administracji publicznej niechronionych prawem autorskim, a udostępnianych za pośrednictwem publicznych systemów teleinformatycznych. Takie ujęcie jest w dużym stopniu uzasadnione. Inne bowiem problemy mają osoby z niepełnosprawnościami w zakresie dostępu do treści chronionych prawem autorskim zapisanych w niedostępnych formatach, a inne w zakresie dostępu do treści urzędowych, które są publikowane na stronach internetowych administracji publicznej, które mogą być niedostępne dla osób z różnego rodzaju niepełnosprawnościami.

¹¹ Dz.U. poz. 848 ze zm.; dalej jako: DostCyfU.

¹² Dz.Urz. UE L Nr 327, s. 1; dalej jako: dyrektywa 2016/2102.

¹³ Motyw 2 dyrektywy 2016/2102.

Po drugie, ustawa o dostępności cyfrowej wskazuje na standardy technologiczne, które powinny być wdrożone przez organy administracji publicznej, natomiast prawo autorskie milczy w tym zakresie. Takie podejście ma również swoje uzasadnienie. Strony internetowe czy aplikacje mobilne organów administracji publicznej muszą być przede wszystkim dostępne dla technologii asystujących osobom z niepełnosprawnościami, stąd też tak ważną rolę odgrywają standardy dostępności wypracowane przez W3C (ang. World Wide Web Consortium), które uznane zostały za standardy techniczne także na poziomie UE¹⁴. Natomiast w odniesieniu do utworów chronionych prawem autorskim – przez wzgląd na fakt, że nie są one co do zasady udostępniane bezpłatnie za pośrednictwem stron internetowych – problematyka zastosowania standardów W3C schodzi na plan dalszy.

Po trzecie, dostępność cyfrowa stron internetowych i aplikacji mobilnych wiąże się nieodłącznie z pojęciem uniwersalnego projektowania, tj. projektowania z myślą o wszystkich kategoriach odbiorców treści. Prawo autorskie natomiast pozostawia swobodę twórcy w zakresie wyboru formy przekazu, jednocześnie upoważniając wybrane kategorie odbiorców do dostosowania formatu do własnych potrzeb. Z perspektywy prawa autorskiego uniwersalna dostępność realizowana jest za pośrednictwem konstrukcji dozwolonego użytku publicznego.

Standard WCAG 2.1

Podstawowym standardem technicznym, do którego odwołują się przepisy regulujące problematykę dostępności cyfrowej są wytyczne WCAG 2.1 (ang. Web Content Accessibility Guidelines). Odesłanie do podstawowych czterech zasad tego standardu widoczne jest w art. 5 ust. 2 DostCyfU: dostępność cyfrowa strony internetowej i aplikacji mobilnej polega na zapewnieniu ich funkcjonalności, kompatybilności, postrzeganości i zrozumiałości¹⁵.

Powyższe zasady rozwijane są w standardzie WCAG 2.1 w ramach 13 wytycznych, które mają przypisane różne kryteria sukcesu (od A przez AA do AAA), które umożliwiają ocenę poziomu dostępności serwisu. Poziom A to poziom podstawowy, poziom AA to obecnie poziom domyślny, a poziom AAA to najwyższy poziom spełnienia danej wytycznej. W UE i w Polsce obowiązuje obecnie poziom AA.

Pierwsza grupa zasad dotyczy zagadnienia postrzeganości (ang. *perceivable*) strony internetowej (aplikacji mobilnej) i składa się z czterech wytycznych¹⁶, które wskazują, w jakiej formie należy dostarczyć treści tak, by były one uniwersalnie dostępne. Przykładowo Wytyczna 1.1 dotyczy takich zagadnień, jak zastąpić niepostrzegalny dla osób niewidomych obraz tekstową alternatywą, a Wytyczna 1.2 – jak zapewnić

alternatywę dla osób niewidzących w odniesieniu do plików wideo czy audio udostępnianych na stronach internetowych.

Druga grupa zasad obejmuje trzy wytyczne dotyczące kwestii dostępności interfejsu graficznego stron WWW i aplikacji mobilnych, w tym dostępności poprzez klawiaturę (a nie jedynie myszkę), a także dostępności funkcjonalności witryny czy aplikacji w czasie, tj. poprzez zaprojektowanie systemu w taki sposób, aby osoby z dowolnymi upośledzeniami mogły skorzystać z serwisu przed np. automatycznym wylogowaniem czy zakończeniem elektronicznego testu¹⁷. Zasady WCAG 2.1 dotyczą także ułatwień w zakresie obsługi interfejsów urządzeń mobilnych.

Trzecia grupa wytycznych dotyczy kwestii zrozumiałości (ang. *understandable*) treści prezentowanych na stronach internetowych oraz aplikacji mobilnych. Chodzi w tym przypadku o takie projektowanie serwisu, aby był on łatwo nawigowalny poprzez oprogramowanie asystujące, a także aby formularze wykorzystane na stronie internetowej były przygotowane, tak by mogła z nich skorzystać osoba z niepełnosprawnością. Zasada ta jest realizowana przez trzy wytyczne WCAG¹⁸.

Wreszcie, czwarta zasada dotyczy zapewnienia kompatybilności różnego rodzaju urządzeń wykorzystywanych przez osoby z niepełnosprawnościami, tj. możliwości realizacji powyżej zarysowanych zasad nie tylko przez najnowsze, ale także przez starsze urządzenia.

Przykładowo osoba z niepełnosprawnością wzroku nawet z pomocą oprogramowania asystującego nie jest w stanie odczytać zawartości zdjęć umieszczonych na stronach internetowych. O ile sam tekst jest możliwy do percepcji dzięki wykorzystaniu różnego rodzaju narzędzi typu *text-to-speech*, o tyle wykorzystanie zdjęć na stronie wymaga

¹⁴ Zharmonizowany Standard Europejski EN 301 549 V2.1.2 (2018-08), REN/HF-00 301 549, pt. Accessibility requirements for ICT products and services, zawierający m.in. pełną treść „Web Content Accessibility Guidelines (WCAG 2.1)” (Rekomendacja W3C – World Wide Web Consortium – z 5.6.2018 r.).

¹⁵ Redakcja ustawowa nie odzwierciedla dokładnie brzmienia podstawowych zasad WCAG 2.1, pierwsza grupa zasad bowiem dotyczy postrzeganości treści (ang. *perceivable*), a grupa wytycznych dotycząca funkcjonalności (ang. *operable*) to druga grupa wytycznych WCAG 2.11.

¹⁶ Postrzeganość:

Wytyczna 1.1. Alternatywa tekstowa.

Wytyczna 1.2. Multimedia.

Wytyczna 1.3. Możliwość adaptacji.

Wytyczna 1.4. Rozróżnialność.

¹⁷ Funkcjonalność:

Wytyczna 2.1. Dostępność z klawiatury

Wytyczna 2.2. Wystarczający czas.

Wytyczna 2.3. Ataki padaczki.

Wytyczna 2.4. Możliwość nawigacji.

Wytyczna 2.5 Metody obsługi.

¹⁸ Zrozumiałość:

Wytyczna 3.1. Możliwość odczytania.

Wytyczna 3.2. Przewidywalność.

Wytyczna 3.3. Pomoc przy wprowadzaniu informacji.

stworzenia alternatywy tekstowej dla obrazów. Taka alternatywa tekstowa powinna być umieszczona w ramach kodu HTML dla danego zdjęcia i opisywać zawartość obrazu (lub ikony). Jednocześnie, wytyczne WCAG nie wymagają opisywania grafik dekoracyjnych, które nie służą do przenoszenia informacji, a jedynie pozwalają upiększyć wizualnie stronę internetową.

W tym kontekście powraca problem stosowania tzw. mechanizmu captcha, który wymaga przepisania przetworzonego graficznie ciągu liter i liczb ze zdjęcia, został stworzony po to, aby uniemożliwić pobieranie treści ze stron internetowych w sposób zautomatyzowany przez roboty przeszukujące sieć Internetu. Problem w tym, że stosowanie tego mechanizmu uniemożliwia w ogóle zapoznanie się z zawartością serwisu przez osoby z niepełnosprawnością wzroku, jeżeli równocześnie mechanizm captcha nie jest wzbogacony o możliwość odsłuchania zawartości zdjęcia prezentującego ciąg znaków. Jest to szczególnie problematyczne w przypadku rejestrów państwowych, takich jak Krajowy Rejestr Sądowy, w przypadku braku bowiem alternatywnej reprezentacji informacji osoby niewidome nie mogą samodzielnie sprawdzić danych umieszczonych w tego typu bazach danych. Z perspektywy zasady postrzegalności i Wytycznej 1.1 stosowanie mechanizmu captcha bez możliwości odsłuchania brzmienia ciągu znaków uniemożliwia uznanie serwisu za dostępny cyfrowo.

Podobnie jak w przypadku zdjęć standard WCAG wymaga także stworzenia alternatywy tekstowej dla treści video i audio umieszczonych na stronie internetowej podmiotu publicznego. Wyświetlenie napisów (ang. *captions*) na treściach video pozwala zapewnić wypełnienie zasady 1.2 jedynie na poziomie A. Istotne jest także zsynchronizowanie tychże napisów z dźwiękiem. Z kolei transkrypcja typ różni się od stosowania napisów, że opisuje także odgłosy, a nie jedynie same dialogi i umożliwia przeszukiwanie treści przez wyszukiwarkę (poziom AAA).

Kluczowym obszarem dostępności cyfrowej jest zapewnienie odpowiedniej nawigacji po zasobach witryny internetowej (aplikacji mobilnej). Nie wszystkie osoby mogą korzystać z myszki – i dotyczy to nie tylko osób z niepełnosprawnością wzroku, ale także np. osób ze złamaną ręką. Kluczowe staje się takie zaprojektowanie stron internetowych, aby były one dostępne poprzez klawiaturę. Podstawowym mechanizmem umożliwiającym przechodzenie po różnych elementach strony jest wykorzystanie przycisku „tab” oraz wskaźnika fokusa, który odpowiednio ostylowany ułatwia znacząco nawigację po serwisie.

Z perspektywy zasad WCAG istotne jest także nadanie właściwej struktury dokumentów HTML. Jest to ważne dla czytelników stron asystujących osobom z niepełnosprawnościami w zapoznaniu i zrozumieniu zawartości stron internetowych. Przykładowo, zasady WCAG wymagają stosowa-

nia logicznej struktury strony internetowej, w tym jednego nagłówka pierwszego poziomu. Dla zrozumienia zawartości witryny istotne jest także unikanie stosowania linków (hiperłączy), których treść jest niezrozumiała (np. linki są zbyt długie albo zbyt – typu „Kliknij tutaj” albo „Czytaj więcej”). Z perspektywy zasad WCAG link powinien mieć niezależne znaczenie dla dowolnego odbiorcy.

Wreszcie, odrębna wytyczna dotyczy istotnej z perspektywy interakcji z administracją publiczną kwestii prezentowania formularzy na stronach WWW. W tym kontekście najistotniejszą kwestią jest prawidłowe informowanie o błędach na formularzach. Wytyczne WCAG wymagają jasnego wskazania, które pola na formularzu są wymagane (zwyczajowo stosowana jest gwiazdka przy polu zawierającym błąd), przy czym zastosowanie koloru czerwonego nie jest wystarczające, ponieważ osoby z niepełnosprawnością wzroku, w tym cierpiące na tzw. *color blindness*, nie będą w stanie stwierdzić, dlaczego nie mogą przesłać formularza. Wytyczne WCAG wymagają jasnego opisu wymagań co do pola formularza (np. 8-znakowe hasło) oraz klarownego przedstawienia błędu, który wystąpił w związku z przesłaniem niewłaściwie uzupełnionych danych.

Na koniec warto wskazać, że za niewypełnienie wymogów związanych z wytycznymi WCAG ustawa o dostępności cyfrowej przewiduje kary pieniężne. Zgodnie z art. 19 DostCyfU karze pieniężnej podlega podmiot publiczny, który:

- 1) w sposób nieuzasadniony i uporczywy nie zapewnia dostępności cyfrowej strony internetowej lub aplikacji mobilnej (do 10 000 zł);
- 2) nie sporządza i nie publikuje deklaracji dostępności albo nie zawiera w deklaracji dostępności (do 5000 zł);
- 3) nie zapewnia dostępności cyfrowej strony podmiotowej Biuletynu Informacji Publicznej oraz elementów strony internetowej lub aplikacji mobilnej, które muszą być zawsze dostępne (5000 zł).

Nie są to wysokie kary, a w dodatku przepisy ustawy umożliwiają uniknięcie ich nałożenia. Dla porównania, w Stanach Zjednoczonych brak zapewnienia dostępności stron internetowych zagrożone jest karą 75 000 dol. w odniesieniu do pierwszego naruszenia i 150 000 dol. za każde kolejne naruszenie przepisów federalnych¹⁹.

Podsumowanie

Problematyka dostępności cyfrowej nie cieszy się póki co zainteresowaniem prawników w Polsce, choć prawodawca unijny oraz społeczność międzynarodowa stworzyli bardzo

¹⁹ Zob. <https://www.governing.com/topics/mgmt/The-Real-Reason-Local-Governments-are-Facing-More-ADA-Non-Compliance-Fines.html> (dostęp z 9.11.2020 r.).

obszerny mechanizm prawny umożliwiający niedyskryminacyjny dostęp do treści dla osób z niepełnosprawnościami. Prawo do dostępności cyfrowej ma swoje miejsce w prawie autorskim, ale równie interesujące jest (a z perspektywy technologicznej jeszcze większym wyzwaniem) zapewnienie tejże dostępności w odniesieniu do treści niechronionych monopolem prawnoautorskim.

Wytoczne WCAG zostały stworzone przez społeczność międzynarodową po to, aby w praktyce ułatwić wdrożenie

ogólnych zasad prawnych formułowanych w aktach normatywnych. Bez odesłań do zasad WCAG realizacja prawa do dostępności cyfrowej byłaby w praktyce niewykonalna. Stąd też waga tego standardu technicznego, który stał się *de facto*, obowiązującym globalnie prawem w obszarze dostępności cyfrowej.

Słowa kluczowe: dostępność cyfrowa, dozwolony użytek dla osób z niepełnosprawnością cyfrową, WCAG 2.1.

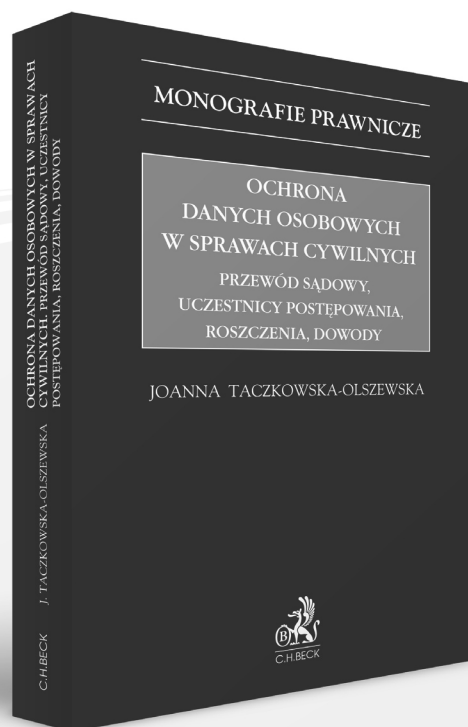
The two tales of digital accessibility

This article introduces the concept of digital accessibility from two perspectives, i.e. copyright law and digital accessibility law. On the one hand, the author presents the legal norms that make up the copyright law regarding fair use of works by people with disabilities. On the other hand, the author shows the technical standard WCAG 2.1 as the foundation of the right to digital accessibility of public administration websites and mobile applications.

Keywords: digital accessibility, fair use related to disability, WCAG 2.1.

Monografie Prawnicze

ksiegarnia.beck.pl

Zadzwoń: 81 46 13 300

E-mail: kontakt@beck.pl